

ТРИДЕСЕТГОДИШЕН ЮБИЛЕЙ НА СПИСАНИЕ „ОПЕРА СЛАВИКА“ (ЧЕХИЯ) –
НАУЧНА КОМУНИКАЦИЯ, БЪДЕЩЕ И РАЗВИТИЕ

Елена КРЕЙЧОВА

Масариков университет, Бърно, Чехия

E-mail: ekrejcova@phil.muni.cz

THIRTY-YEAR ANNIVERSARY OF *OPERA SLAVICA* (CZECHIA) – SCIENTIFIC
COMMUNICATION, FUTURE AND DEVELOPMENT

Elena KREYTCHOVA

Masaryk university, Brno, Czech Republic

E-mail: ekrejcova@phil.muni.cz

ABSTRACT: The text presents the journal *Opera Slavica* published by the Faculty of Arts of the Masaryk University in Brno, Czech Republic, which is a specialized philological journal that publishes articles, reviews and academic materials in the field of linguistics and literary Slavonic studies. The article also deals with the issue of the academic philological journals, their current state and the challenges they may face in the future emphasizing that the further development of information exchange in the field of digitized periodicals will focus on the provision of a wider range of services for the end user. The modern opportunities and further development of the Internet are a prerequisite for reassessment of the ideas of communication in the academic community, for the dissemination of scientific knowledge and for the place of specialized journals in the context of this academic communication. In this context of virtual scientific communication the presence of academic periodicals in the digital libraries will be of great importance. In the future academic communication, in particular in the field of philology, significant specialization of electronic archives with a focus on a particular scientific field is expected. The text also outlines some problems in contemporary academic exchange, especially peer reviewing, predatory journals, online communication, etc.

KEYWORDS: academic journals, scientific communication, digital archives, perspectives

Списание *Опера Славика*¹, издавано във Философския факултет на Масариковия университет в гр. Бърно, Чехия, е специализирано филологическо списание, което публикува статии, рецензии и научни съобщения в областта на езиковедската и литературоведската славистика. Първият брой на това славистично списание излиза в края на 1991 година, последният му (засега) брой е 2/2021. От самото начало списанието излиза два пъти годишно – в печатна и в електронна форма, като всеки брой съдържа езиковедска и литературоведска част. Списанието има за главна цел да създава широка платформа за комуникация, включваща всички славянски езици и литератури, която да служи за целите на научните изследвания в областта на славянската филология и мултидисциплинарните изследвания на границата с транслатологията, културологията и редица други хуманитарни науки, да издига и да култивира значими изследователски теми и методологии в контекста на европейската славистика. Рецензиите, публикувани в него, систематично следят и критично представят на читателя новите славистични публикации.

Списанието има четири раздела: научни статии/изследвания; прегледи и материали; новини и юбилеи/некролози и рецензии. Текстовете в първите два раздела са публикувани на славянски или други световни езици. Последните два се публикуват на чешки, словашки или руски език, като в изключителни случаи, одобрени от редакционната колегия, и на други езици. Статиите, отпечатани в „Изследвания“, са подложени на процедура на двойно анонимно рецензиране от екип, включващ чешки и чуждестранни слависти.

За тези 30 години списанието няколко пъти променя формата си, графичното оформление на корицата си, издателството, в което излиза, по-добри са и възможностите за финансирането му. Това, което остава непроменено, е същността, която го характеризира и

¹ Сайтът на списанието: <http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/opera-slavica>

определя неговия профил и уникалност – славистичната насоченост, стремежът да се даде трибуна на всякакво научно мнение в широкото поле на славистиката, тенденция да се дава възможност за изява на най-разнородни теми, възможност да се представя научната продукция на всички славянски езици. Задачата на списанието в близко и в далечно бъдеще е запазването и повишаването на неговия научен престиж както в Чехия, така и в чужбина. Всички негови броеве могат да бъдат намерени и в Дигиталната библиотека на Философския факултет на Масариковия университет, изградена на платформата Dspace, която предоставя отворен достъп към пълните текстове на различни академични трудове – списания, монографии, сборници, издадени във Философския факултет на Масариковия университет в Бърно². Уебсайтовете на списанията (изградени в Open Journal Systems) съдържат линкове към пълния текст на статиите, архивирани в цифровата библиотека. Уебсайтът се използва главно като презентационна платформа за достъп до цялата информация за списанието. Този подход за дългосрочен достъп и цифрово архивиране на пълни текстове „на едно място“ (т.е. в дигиталната библиотека) е стратегическо решение, което беше прието от Философския факултет на Масариковия университет преди няколко години. Той ни позволява да осигурим висококачествена и последователна обработка на метаданни, както и дългосрочно съхранение (LTP) на цифрови документи, което дава възможност на потребителите за търсене във всички текстове.

Съвременните възможности и по-нататъшното развитие на интернет създават предпоставки за преоценка на идеите за комуникация в научната общност, за разпространение на научни знания и за мястото на специализираните списания в контекста на тази научна комуникация. С развитието на всяка научна сфера се увеличават и количеството литература, занимаваща се с нея, и броят на периодичните издания от конкретната област. Тази информация трябва да бъде организирана така, че да бъде намирана по-лесно. Бързият обмен на научна информация е важен поради бързото ѝ остаряване – публикуването на резултатите от научните изследвания в научно списание често е въпрос на престиж за учените, но забавянето между завършването на изследването или постигането на резултатите и тяхното публикуване обикновено е значително.

В този контекст на виртуална научна комуникация от голямо значение ще бъде присъствието на научната периодика в т.нар. дигитални библиотеки, които се различават от обикновеното достъпно уеб пространство по организацията на своите архиви. Те са системи от взаимосвързани архиви и хранилища на електронни документи, които имат централна база данни с метаданни и често унифициран потребителски интерфейс, използван за търсене на различни документи. Документът може да бъде текст, снимка, аудио- и видеодокумент, карта и др. Дигиталната библиотека добавя определени услуги към самите документи и често е насочена към определена група потребители. Трябва да уточним обаче, че няма общовалидно определение за това какво точно представлява дигиталната библиотека и какъв сбор от услуги за читатели и потребители трябва да предоставя. В някои случаи е трудно да се направи разлика между електронен архив и дигитална библиотека, понякога електронният архив може да бъде смятан за дигитална библиотека и обратно. В бъдещата научна комуникация, в частност на полето на филологията, очакваме значителна специализация на електронните архиви с фокусиране върху определена научна област. За разлика от тях, библиотеките се фокусират върху документи от много дисциплини, въпреки че и дигиталните библиотеки могат да бъдат тясно специализирани. Най-важната характеристика е фактът, че библиотеката добавя много по-сложна среда за обслужване към електронните документи и ресурси. Важни характеристики на цифровата библиотека са организацията на колекции, разнообразни и мултимедийни ресурси, тя е набор от множество хранилища и позволява единен достъп до тях (Bartošek, 2004).

В рамките на научната комуникация в бъдеще все повече електронни списания, дигитални библиотеки и електронни бази данни ще таксуват своите услуги, като очакванията към тях ще бъдат насочени в посока и към увеличаване на палитрата услуги, предоставяни на потребителя. Научното общуване във виртуална среда, включително научната периодика, предлагат някои напълно нови възможности. Електронните издания могат да бъдат по-лесно модифицирани, също така е по-лесно създаването на различни метаданни върху собствените

² Платформата е достъпна тук <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/115645>

текстове, включително индекси, връзки и др. Електронното списание става динамично, като това се проявява в цитирането – връзки между отделни статии, свързване чрез ключови думи (индексиране на връзки между статии, връзки към речници и др.), PDF свързване (връзки между PDF файлове, подобно като при HTML). Тъй като електронните услуги в научната област значително нарастват по обем и качество, в областта на периодиката наблюдаваме необратимата тенденция повечето списания, издавани „на хартия“, първо да преминат към паралелно издаване както на книжен, така и на електронен вариант, а не е изключено в бъдеще научната периодика да бъде издавана само във виртуалното пространство. Можем да определим сегашната хибридна ситуация като преход, като очаквана дихотомия на развитието, където по-новата форма изглежда по-ефективна и с потенциал напълно да замести по-старата форма. Дигитализираната форма става все по-използвана, но едва ли някога ще замени напълно книжния формат, те ще продължат да съществуват едновременно и да се комбинират (Šprála, 2003). По-нататъшното развитие на електронния обмен на информация и в сферата на дигитализираните периодични издания ще се фокусира основно върху предоставянето на все по-широк спектър услуги за крайния потребител. Следващото поколение учени ще е изцяло потопено в използването на възможностите на нови технологии за представяне на своята научна работа. Ще бъде поставян акцент върху качеството на услугите и търсенето на електронни научни ресурси, ще бъдат премахнати проблемите с неработещи връзки и търсеният документ ще бъде маркиран, за да може винаги да бъде намерен обратно. Ще се търсят нови възможности за електронна научна комуникация. Дори търсенето на научна информация в интернет ще претърпи известна промяна. Ще бъдат въведени по-усъвършенствани търсачки, които по някакъв начин ще разбират смисъла на търсените ключови думи и фрази, ще анализират научното съдържание, като по този начин по-лесно ще бъде намирана търсената информация.

Бихме искали да споменем и някои от проблемите, пред които са изправени филологическите славистични списания. Появата на бял свят на един научен текст в научно списание – започвайки от предоставяне на текстове за публикуване, процес на анонимно рецензиране (обикновено външно и двойно), приемането за публикуване, редакцията, излизането от печат, разпространението, отнема дълъг период от време. Днес е характерно съкращаването на сроковете на проектите от всякакво естество и както списанията, така и самите автори са притиснати от крайни срокове и високи изисквания, което в някои случаи може да доведе до желание за публикация на всяка цена в определен времеви хоризонт, което би могло да се отрази на качеството – както на текста, така и в следствие на цялото списание. В известен смисъл проблематични могат да бъдат и критериите за оценка на качеството на научната продукция, които квалифицират публикациите според тяхното излизане в списания с т. нар. импакт фактор³. Не всички славистични филологически списания както в Чехия, така и в България, в настоящия момент имат импакт фактор – прави ли това публикациите в тях по-малко приносни за научното развитие? Какво ще се случи, когато в перспектива от няколко десетилетия огромна част от списанията притежават импакт фактор – ще възникне необходимост от нов критерий, който трябва да бъде въведен и според който отново да бъде класифицирана научната продукция. Научното знание, разпространявано в периодичните издания, в някои отношения се превръща в резултат от изчисления по дадена матрица, която е валидна в конкретния момент, но едва ли може да бъде устойчива за по-дълъг период от време. Сляпото външно рецензиране, което е вече норма за публикациите в научните периодични издания, също може да се сблъска с някои проблеми. Като безспорно положително правило е фактът, че всички статии, публикувани в научно списание, биват подложени на много взискателната преценка от страна на анонимни рецензенти. В контекста на големия обем научна продукция обаче възникват някои трудности със самото намиране на независими рецензенти за всяка отделна статия. Рецензентите трябва да отговарят на много строги изисквания, както по отношение на професионалната си ерудиция, опит и компетентност, така и по отношение на независимостта си от автора на статията. Първото изискване за опита на рецензента може да се

³Импакт факторът дава информация за средния брой цитирания към последно публикувани в списанието статии. Той е смятан за показател за относителното значение и влияние, което конкретното списание има в своята научна област. Приема се, че списанията с по-висок коефициент са по-важни и значими от останалите.

счита за относително лесно изпълнимо, тъй като всеки учен е познат на научната общност и е изградил своя авторитет чрез собствената си научна дейност. По-трудно е намирането на независим рецензент, който да няма никаква връзка с автора на статията, която трябва да препоръча за публикация – напр. когато в списание „Опера Славика“ се подготвя за публикация текст на български език, като анонимни рецензенти могат да бъдат включени двама или трима учени, които сътрудничат с редакцията и които се познават много добре, защото чешката славистична научна общност е твърде малка. Може да посочим и трудностите с намиране на рецензенти по принцип – не защото няма изключително добри специалисти в дадената научна област, а защото всички те са претоварени от изискванията за създаване на научна продукция, която трябва да бъде отчетена и да бъде оценена с възможно най-голям брой наукометрични точки, докато рецензирането на статии не може да бъде отчетено като научен труд и не е оценено финансово (което е обичайната практика във филологическите списания, с някои изключения). През изминалите години в полето на научната периодика се появиха и т.нар. предаторски списания или списания хищници. Те копират облика на престижни периодични издания, но публикуват почти всичко. По принцип има две причини, поради които учените публикуват в такъв тип периодични издания. Едната от тях е, че те изобщо не подозират за това, че публикуват в такъв тип периодика, а втората причина е напълно прозаична. Изследователите печелят точки за публикувани статии, които им се присъждат като оценка на тяхната научна работа, а публикуването в такова списание е много по-лесно, отколкото в уважавана научна периодика. Издателите на хищнически списания паразитират върху иначе благородната идея за т. нар. „отворен достъп“, което прави резултатите от изследванията достъпни за читателите безплатно (Kratochvíl, Plch, 2017)⁴, тъй като за всеки изследовател е важно публикациите ни да бъдат лесно намирани. През последните години националните системи за отчитане и оценяване на научната продукция започнаха целенасочено да посочват този проблем и предлагат решения за справянето с него.

В заключение можем да посочим, че в нашето съвремие някои автори на текстове, публикувани в научната периодика, са изправени и пред морални дилеми къде да публикуват своите текстове, на каква научна общественост да предоставят резултатите от своя научен труд. Препоръките да не се публикува в хищническите списания за момента не са от законодателен, а главно от етичен характер.

БИБЛИОГРАФИЯ:

Bartošek, M. (2004)

Bartošek Miroslav. Digitální knihovny – teorie a praxe. // *Národní knihovna. Knihovnická revue*, Praha: Národní knihovna ČR, 2004, roč. 15, č. 4, s. 233 – 251

Kratochvíl, I., Plch, L. (2017)

Kratochvíl Jiří, Lukáš Plch. Predátorské časopisy: praktiky jejich vydavatelů a jak se jim bránit. // *Vnitřní lékařství*, Brno: Facta Medica, 2017, roč. 63, č. 1, s. 5–13.

Špála, M. (2003)

Špála Milan. E-články: slepá ulička publikačního vývoje? Komu to vadí? Komu to prospívá? // *Ikaros*, 2003, roč. 7, č. 5/2, <https://ikaros.cz/e-clanky-slepa-ulicka-publikacniho-vyvoje-komu-to-vadi-komu-to-prospiva-milan-spala>

⁴От практиките на издателите на хищнически списания се дистанцират както научните институции и университетите, така и правителствените органи в Чехия – Комисията за оценка на резултатите на изследователските организации (KHV) и Съветът за изследвания, развитие и иновации (RVVI). През 2016 г. темата за хищническите списания беше разгледана от тези органи и бяха издадени препоръки да се обърща внимание на тази проблематика при оценката на научните резултати, при което според Съвета за изследвания, развитие и иновации през 2016 г. за публикации в такива списания са давани и отрицателни точки при оценка на научната дейност (повече по темата – виж Kratochvíl, Plch, 2017). В научните среди вече съществуват списъци на хищнически списания, като например списъкът на Джефри Бил (<https://beallslist.net> – списък, съставен от американския библиотекар Джефри Бил, в който са посочени недобросъвестните издатели на хищнически списания със свободен достъп), но нито един от тях не фигурира като законово признат източник за наукометрия. Те не са еднозначно приети от научната общност, не са пълни и включването на някои издатели в списъка изглежда противоречиво. Дори Джефри Бил е критикуван от академичната общност, че не посочва никаква причина и ясна методика, според която включва конкретно списание или издател в своя черен списък.